

KRISTEN ORTODOXI I SVENSKA LÄROBÖCKER

- En analys av framställningen av ortodoxi i fyra läroböcker innan den nya läroplanen, LGR11 och GY11 och fyra efter

Av: Susan Antar

Handledare: Staffan Nilsson

Abstract:

The purpose of this study was to gain understanding of orthodox Christianity in Swedish educational material. The aim was to compare the presentation of orthodox Christianity towards pupils before the new curriculum and after. With the help of an analytical approach by Bergström and Boreu's and the interpretation strategy by Quentin Skinner, I have studied material used in school for the subject religion. I have limited my educational material in one way. The material that I have chosen is produced from the year 2003 until 2012. The goal is to recognize how orthodox Christianity is presented to Swedish pupils. The result will contain a discussion about the ways a specific religion is represented in school, what kind of picture is created for this religion and if there is a difference in these presentations in a period of time.

Title: The orthodox Christianity in Swedish education material- Analysis of the representation of orthodoxy in four textbooks before the new curriculum and four after.

Keywords: Orthodox Christianity, curriculum, representation, educational material, textbooks.

Innehåll

1. Inledning	4
1.1 Syfte.....	5
1.2 Frågeställning	6
1.3 Metod.....	6
1.4 Material.....	9
1.5 Disposition.....	10
1.6 Läromedel.....	10
2. Tidigare forskning och utgångspunkter	11
3 Bakgrund	16
3.1 Vilka kristna ortodoxa kyrkor finns i Sverige?.....	17
3.2 Den syrisk ortodoxa kyrkan och syrianerna i Sverige.....	18
4. Analys av läroböcker i religionskunskap på gymnasiet innan nya läroplanen	19
4.1 Din tro eller min? Religionskunskap för gymnasiet kurs 1.....	19
4.2 SOS. Religion. Ämnesboken.....	21
4.3 Religion här och nu. Religionskunskap A.....	23
4.4 Söka svar. Religionskunskap kurs A & B.....	25
5. Analys av läroböcker för gymnasiet efter nya läroplanen	27
5.1 Religion och Liv 8.....	27
5.2 Religion 1 för gymnasiet.....	29
5.3 Mittpunkt religionskunskap 1.....	31
5.4 Söka svar	32
6. Slutanalys	34
7. Sammanfattning	40
8. Käll- och litteraturförteckning	41

1. Inledning

Det material som skolor använder när det kommer till religionsundervisning har alltid varit något jag undrat över, varför vissa läroböcker som omfattar religioner framställer dem på ett visst sätt. Jag som kristen ortodox kunde många gånger vid religionsundervisningen och genom det vi fick läsa i gymnasiet känna en sorts distans, ett frågetecken trots att det stod om min egen religion och inriktning. Många gånger kunde jag tycka att det saknades vissa viktiga händelser eller ritualer och att min religiösa tro inte alls framställdes som den borde, vilket kunde göra mig upprörd. Jag minns att jag ibland ifrågasatte eller utvecklade vissa saker som skrivits i läroböckerna för att jag kände att det bara var en liten del av det hela, det riktiga, vilket förvrängde bilden av den kristna ortodoxin. Det kunde handla om att kvinnor inte nämndes så mycket och att de skulle befinna sig längst bak i kyrkan, vilket jag visste inte stämde längre i vissa gudstjänster. Bönen fick inte heller så mycket uppmärksamhet utan det stod mest om olika högtider, vissa fastetider var inte med och viktiga händelser samt citat ur bibeln. För att skapa en större förståelse hos elever för vad en synd och förlåtelse innebär skulle det vara passande att ta med någon viktig händelse från bibeln relaterat till just det. På grund av det försökte jag få andra elever med andra religiösa bakgrunder att utveckla en bättre förståelse för själva innebörden av ortodoxi inom kristendomen. Detta gjorde jag genom att berätta om händelser som jag kände till från bibeln eller ta upp fastetiderna som saknades och förklara anledningen bakom dessa.

Sveriges befolkning omfattar många olika religiösa bakgrunder och vissa är mer betonade än andra. Den vanligaste religiösa traditionen i Sverige är protestantismen på grund av historiska skäl. Det är en reformerad variant av kristendomen som uppkom under 1500-talet. Den ledde till en splittring inom de olika kyrkorna på grund av olika tolkningar inom kristendomen. Men allt eftersom invandringen till Sverige ökat under 1900-talet har det kommit folkgrupper från olika delar i världen som exempelvis Mellanöstern och andra delar av Europa. Ortodoxi och katolicism blev då mer aktuellt och fick fler trosutövare. Därför har det blivit viktigare att framställningen av dessa kristna inriktningar i skolor är korrekta. Av erfarenhet, när jag nu vikarierat i skolor, har jag märkt att barn med rötter i specifikt den ortodoxa grenen, inte är så bekanta med den som de kunde förväntas vara. Eftersom det tillhör deras religiösa bakgrund borde de känna till trosvärderingarna som utövas inom den riktningen och historien bakom lite bättre. Lärare står inför ett dilemma, ska man välja läroböcker som betonar en viss religion mer för att man har

många elever med rötter i den eller ska man ta hänsyn till alla religionsområden lika mycket? Elever verkar allmänt ha mer kunskap om de andra kristna inriktningarna än den äldsta som är den ortodoxa traditionen och skolan som lär ut och representerar dessa religiösa inriktningar för eleverna skulle kunna vara tydligare angående innehållet i sin undervisning samt hur fördelningen av de tre kristna grenarna, ortodoxi, katolicism och protestantism ser ut. Användningen utav sekundära källor, som läroböcker är riskabelt och jag anser att innehållet skulle kunna kontrolleras bättre så att det som står inte anses vara stötande utifrån just den grupp som det skrivs om.

Eftersom vi människor har utvecklats mot en modernare epok, därav bland annat en ny läroplan med nya regler, är det intressant att se om det lett till några ändringar i framställningen av den ortodoxa traditionen också. Av den anledningen har jag valt att undersöka hur den ortodoxa traditionen framställs i läroböcker för att skapa en bättre förståelse för det elever får/fått lära sig genom läroböcker där jag tar med läroböcker som skrivits innan den nya läroplanen Lgr 11 och läroböcker i religionskunskap som skrivits efter. Med en bättre insikt i dessa läroböcker kommer jag sen att jämföra dem för att se om det finns några skillnader/likheter och inslag som förändrats över tid i framställningen av den ortodoxa traditionen efter införandet av den nya läroplanen. Jag kommer att fokusera främst på historia/nutid (vad står det om den ortodoxa traditionen i dagens samhälle och i det förflutna), vad det står om de olika ortodoxa kyrkorna, hur mycket utrymme får de i läroböckerna samt kvinnors roll.

1.1 Syfte

Denna uppsats ämnar undersöka hur läroböcker i religionskunskap framställer den äldsta kristna inriktningen. Jag vill få fram vad läroböcker som behandlar religionskunskap har för innehåll samt vilka aspekter som betonas och om det har skett några förändringar i samband med införandet av en ny läroplan. Syftet är att undersöka hur ortodox kristendom framställs i läroböcker i religionskunskap för gymnasieskolan, samt att undersöka om det finns någon skillnad i framställningen mellan läroböcker skrivna före den nya läroplanen respektive efter den nya läroplanen. En analys med hjälp av den nya läroplanen Lgr 11 och dess innehåll vad gäller de olika kristna inriktningarna kommer att ske.

1.2 Frågeställning

Uppsatsens frågeställningar är följande:

- **Hur framställs ortodox kristendom i läroböcker innan den nya läroplanen respektive efter läroplan LGR11 infördes?**

Denna frågeställning kommer jag att närma mig utifrån tre underfrågor:

- Hur framställs ortodox kristendom i dagens samhälle och historiskt?
- Vilka ortodoxa kyrkor nämns och hur beskrivs dessa?
- Vilket utrymme ges den ortodoxa traditionen i jämförelse med de andra två kristna huvudinriktningarna?
- Hur framställs kvinnor i ortodox kristendom och i vilken grad?
- **Vilka skillnader och likheter finns det i de olika läroböckernas framställningar?**

För att få svar på detta kommer jag först att svara på en underfråga:

- Vad säger den nya läroplanen Lgr11 om religionsämnet i skolan?

1.3 Metod

Min undersökning kommer enbart att bestå av textstudier där jag använder mig utav ”innehållsanalys”. Benämningen står för antingen undersökningen av en förändring i inställning till något som räkningen av frekvensen av uttryckta idéer av vissa slag eller för att få fram allmänna åsikter i ett samhälle. Om böckerna säger samma sak om den ortodoxa traditionen, så kan det vara så att det speglar samhället. (Bergström, Boréus 2005:47). När jag tittar närmare på mina texter, läroböckerna som jag undersöker, så kommer min studie att vara en blandning av både en undersökning av förändring i inställning till något och att komma åt allmänna värderingar i ett samhälle. En bildanalys ska också förekomma i min innehållsanalys då det kan finnas dolda uttryck där eller intressanta inslag med olika budskap i bilderna. Syftet med min kvantifiering är att räkna omnämmandet av något i min text för att jämföra med förekomsten av företeelsen i fråga i en omgivande verklighet, nämligen vårt samhälle. I mitt fall om alla

läroböcker hänvisar till samma förklaringar och ger samma information vilket kan peka på att den ortodoxa traditionen faktiskt uppfattas på ett visst sätt i verkligheten. En undersökning om uppmärksamheten för ett visst ämne samt om innehållet i texten är objektivt, sakligt eller opartiskt kommer också att göras. Intresset ligger i att skapa en förståelse för om något värderas positivt/negativt och om det förekommer några skillnader i dessa värderingar mellan olika källor eller om samma källa presenterar olika värderingar om olika fenomen (Bergström, Boréus 2005:46–47).

I min undersökningsanalys kommer jag att använda mig utav ett analysinstrument som Bergström & Boréus skriver om:

– ”Ordlista” som Bergström och Boréus noterar i *Textens mening och makt*. Jag kommer att skapa en ordlista när jag granskar innehållet i mina valda läroböcker. Här kommer jag då att notera vissa ord, begrepp, metaforer samt teman och annat som kan urskiljas i en text. I det här fallet kommer det att handla om religiösa inslag.

– ”Pilotstudie” där jag undersöker delar av materialet för att skapa en analys utav viktiga delområden för att sedan analysera hela mitt material på samma sätt och få fram mitt resultat. Eftersom min undersökning går ut på att jämföra en uppsättning texter med andra är det väldigt viktigt att texterna bedöms likadant för annars kan resultatet delvis leda till en missbedömning.

– ”Dubbelkodning” som syftar till att kontrollera överensstämmelsen mellan egna analyser vid olika tillfällen, skälet för att använda dubbelkodning är att närma sig ett resultat som stämmer med hur det ser ut i litteraturen. Om ens egen analys ser olika ut vid två tillfällen betyder det att man inte varit så konsekvent i sin bedömning.

Att förstå en text kan vara komplicerat ibland eftersom en och samma text kan uppfattas på olika sätt av läsaren. Texter skapas ständigt och syftet bakom är att vilja förmedla något till andra, som Bergström och Boréus framför de viktiga av den anledningen att de får konsekvenser för vad människor tänker och gör (Bergström & Boréus 2005:13). En förståelse av en text kan alltid variera, för att kunna förstå den på rätt sätt och bilda sig en vettig uppfattning måste man även ha vissa saker i åtanke. Därför har jag även valt att använda idéhistorikern, Quentin Skinners tolkning och strategi som innefattar tre råd för att kunna förstå en text:

1. Utveckla en förståelse för vad för slags talhandling som utförts genom textproduktionen. Här är målet att skapa sig rätt uppfattning av texten så själva analysen inte blir felaktig.
2. Innebörden i texten ska tolkas utifrån den aktuella författarens språkanvändning samt argumentation. Man ska tänka på att tolka termer så som författaren vill att man ska och inte lägga in sin egen betydelse i dessa.
3. Kontextkännedom är väldigt viktigt för en bra tolkning, eftersom man därmed kan fastställa rimliga tolkningar. Dock ska man tänka på att kontexten inte ska ses som bestämmande för vad som uttrycks i en text. (Bergström, Boréus 2005:27).

Detta är något jag kommer ha i åtanke när jag studerar innehållet i läroböckerna som jag valt. Religion är något av de svåraste sakerna som finns att analysera eftersom det innebär en studie av andra människors liv. Det gäller att vara medveten om hur man tolkar samt i vilka termer den ursprungliga författaren vill att tolkningen sker på. Så som Skinner nämner så är kontextkännedom en medverkande kraft och att tänka på det kommer att göra det lättare för mig att uppfatta textens innehåll korrekt. I mitt sammanhang handlar kontextkännedom om att förstå textens tema och den information som den faktiskt vill ge.

Det här är något som Stuart Hall också menar när han talar om en utvidgad hermeneutisk cirkel, ”delar tolkas utifrån helheten och helheten från delarna och diskursen utgör helheten”(Bergström, Boreus 2005:28). Här menar Hall att det är av stor vikt att analysera delar av en text, så som jag kommer göra då jag kommer betona vissa delar av innehållet i texterna som jag studerar men samtidigt måste jag tänka på att läsa det som en helhet senare för att analysen faktiskt ska framställa den egentliga handlingen som texten framför. Det här kommer dock vara en utmaning då jag analyserar hur en viss religion framställs i läroböcker i religionskunskap eftersom jag kommer att bryta ner texten i mindre delar. Skälet till utmaningen är att den sortens texter oftast kan förstås bättre när de läses som en enda hel text. Anledningen till det är att själva budskapet kommer fram bättre då. Genom att bryta ner den kan det resultera i flera olika budskap.

När det kommer till relationen mellan sekundära och primära källor om religion så är makt något som förekommer eftersom att sådana texter oftast har en tendens att vilja ändra på något. Anthony Giddens definierar makt så här ” att kunna påverka människors önskningar i en viss riktning, så att de förmås agera på ett sätt som inte alls ligger i deras intresse, är kanske att ha den yttersta makten”(Giddens 1993:13). Kontroll över människor med hjälp av religion är något som

faktiskt förekommer. Det är som Giddens påpekar att inta en hög maktposition, att kunna påverka människor med en text och få dem att utföra vissa saker som de inte ville utföra från början är helt fascinerande. Här syftar jag på att läroboksförfattare har en liknande makt över elever, då det elever läser påverkar dem. Det tyder på hur mycket mening och makt en text faktiskt kan bära på. Verkligheten ser ut så på det sättet att om man är duktig på att konversera/skriva så kan man kontrollera andra. Det är först när man har slut på bra argument som man brukar ta till andra åtgärder som våld.

1.4 Material

Materialet som jag kommer att undersöka består av sju läroböcker för gymnasieskolan och en för grundskolan. Skälet till att jag använt mig utav en lärobok som är avsedd för grundskolan är att jag själv hade den i gymnasiet. Jag kommer att använda mig utav fyra böcker som författats innan nya läroplanen trädde i kraft. Mitt urval av böcker kommer att omfatta läroböcker från 2003 fram till 2012. Böckerna är följande: *SOS. Religion, Ämnesboken* som är skriven av Ingrid Berlin och Börge Ring utgiven år 2003. *Söka Svar. Religionskunskap Kurs A & B* av Leif Eriksson, Malin Mattsson Flennegård och Uriel Hedengren från år 2003. *Din tro eller min? Religionskunskap för gymnasiet kurs 1*, skriven av Erica Appelros, Anne Christine Hornberg och Helena Röcklingsborg utgiven år 2006. *Religion här och nu, Religionskunskap A. Gleerups utbildning*, av Sandra Heaver och Mattias Lindberg utgiven år 2007.

Det material som jag kommer att undersöka när jag analyserar läroböcker som kom till efter nya läroplanen är följande: *Religionskunskap. Mittpunkt*, skriven av Bengt Tollstadius och Ingemar Öberg utgiven år 2011. *Religion och Liv 8. Fokus*, skriven av Leif Berg, Gunilla Rundblom och är utgiven år 2012. *Religion för gymnasiet 1* av Lennart Göth, Katarina Lycken Ruter och Veronika Wirström utgiven år 2012. *Söka svar. Religionskunskaps kurs 1 och 2*, skriven av Malin Mattsson Flennegård och Leif Eriksson utgiven 2012

1.5 Disposition

Denna uppsats innehåller sju delar. I del ett redogörs för material och metod. Jag redogör där även för vad läroböcker anses vara och för en del av läroplanens innehåll angående religionskunskap. I del två relaterar jag mitt ämne till tidigare forskning och teoretiska

utgångspunkter. I del tre redogör jag kort för den ortodoxa traditionen och de kristna ortodoxa kyrkorna. I del fyra och fem kommer min analys av fyra läromedel innan nya läroplanen och fyra efter den nya läroplanen där jag undersöker vad som framställs i dessa. Del sex innehåller en slutanalys bestående av en jämförelse av resultatet av läroboksanalysen innan nya läroplanen och efter den nya läroplanen. Slutligen i del sju följer en sammanfattning av uppsatsens innehåll och resultat.

1.6 Läromedel

Jag ska i detta avsnitt belysa vad läromedel anses vara enligt skolverket och vad läroplanen i religionskunskap innehåller.

Läromedel är väldigt viktiga i skolsammanhang eftersom de ligger som grund för en stor del av undervisningen. Hur något förmedlas via dem har en stor inverkan på elevers uppfattning. Därför är en medvetenhet om vad skollagen säger om framställningen av läromedel och dess innehåll centralt. Det finns många olika definitioner av vad läromedel betyder och ska representera. Det går att se en märkbar förändring över tid för vad som anses vara representativt i definitionen för läromedel. År 1971 var benämningen ”alla de resurser som kan användas i en undervisningssituation”(Skolverket) vilket är en väldigt omfattande definition med vida möjligheter för en religionsundervisning vilket också kan leda till stora skillnader när det gäller elevers kunskaper. Numera står ”resurser för lärande” samt ”pedagogiska texter” under kategorin läromedel (Skolverket). Alltså behöver läromedel inte nödvändigtvis vara specifikt böcker utan alltifrån media till teknik där visst material inte är format i förhållande till kursplanen. Dock är läroböcker något som ska tas med i undervisningen för att de primärt är anpassade till en kursplan(Skolverket) men andra undervisningsredskap så som media och internet är en möjlighet.

År 2011 fick vi våra nya läroplaner. I ämnesplanen för religionskunskap och dess mål står det bland annat att elever ska utveckla vissa kunskaper när det gäller inläringen av området religion.

Undervisningen i religionskunskap 1 ska behandla bland annat följande centrala innehåll:

- Kristendomen, de övriga världsreligionerna och olika livsåskådningar, deras kännetecken och hur de tar sig uttryck för individer och grupper i samtiden, i Sverige och i omvärlden.
- Olika människosyn och gudsuppfattningar inom och mellan religioner.
- Religion i relation till kön, socioekonomisk bakgrund, etnicitet och sexualitet.
- Individens och grupperns identiteter och hur de kan formas i förhållande till religion och livsåskådning utifrån till exempel skriftliga källor, traditioner och historiska och nutida händelser.” (Lgr11)

Vissa religiösa inriktningar som bland annat den kristna ortodoxin får inte lika mycket utrymme som andra religiösa inriktningar. Det står dock inget tryckt om det i gymnasieskolan däremot finns det med i kunskapskraven för religionskunskap för grundskolan. Där står det såhär:

– Centrala tankegångar och urkunder inom kristendomen samt utmärkande drag för kristendomens tre stora inriktningar: protestantism, katolicism och ortodoxi (Lgr11)

Lgr 11 belyser att alla inriktningar inom den religiösa grenen kristendomen ska vara en del av det eleverna får ta lärdom av och att det viktigaste inom alla tre ska presenteras. Läroböcker utmanas då att väljas med omsorg och till innehållet vara relativt till det som står i läroplanen.

Undervisningen ska ta sin utgångspunkt i en samhällssyn som präglas av öppenhet i fråga om livsstilar, livshållningar och människors olikheter samt ge eleverna möjlighet att utveckla en beredskap att förstå och leva i ett samhälle präglad av mångfald. (Lgr11)

De ska ges möjlighet att reflektera över och analysera människors värderingar och trosföreställningar och därigenom utveckla respekt och förståelse för olika sätt att tänka och leva. (Lgr11)

Kursplanen i Lgr 11 för religionskunskap belyser här vikten av att framhålla religion på ett sätt där det framgår att eleverna utvecklar en förståelse för olika religioner så att de kan skapa en hög grad av respekt och acceptans gentemot dessa olika grupper med skilda levnads och tankesätt. Det är inte lika tydligt tryckt i läroplanen för gymnasiet men jag väljer ändå att titta på gymnasieskolan.

2. Tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter

Staffan som är professor och forskare inom didaktik menar att begreppet läromedel är svårdefinierat men att det oftast hänvisar till ”sådant som kan användas för att nå målen i skolan”(Selander 2003:185). Han menar att medier som är något väldigt aktuellt är något som

kan förstås som multimodala artefakter eftersom det är en process där innehållet består av text, bild och en layout som samverkar för att skapa meningsfulla men fler skitade innebörder (Selander 2003:190). Detta stora informationsutbud ställer numera höga krav på oss människor att skapa en förståelse för texttolkning, avkodning av budskap samt en kritisk hållning till vad som är sanning i dessa medier. Det här är även något som pedagogiska texter som läroböcker ger intrycket av, där text, bild och layout tillsammans vill ge meningsfulla budskap. Därför är det viktigt att faktiskt vara kritisk till det som står för att det ibland kan vara så att fel intryck ges i dessa texter. Undersökningar har visat att vissa läromedel inte stämmer överens med kursplanens principer och att elever får jobba med gamla versioner som inte är uppdaterade men samtidigt fastställs det att de nya upplagorna brister i sitt nya innehåll och att förändringarna ska vara mer tydliga (*"Hur väl överensstämmer läromedel med kursplaner och läroplaner"* Skolverket). Skolan ansvarar för att innehållet i läromedel ska vara riktigt och förmedla uppriktiga budskap för eleverna. "För några människor är läroböckerna de enda böcker man läst", konstaterar Niklas Ammert i sin bok om läromedelsstudier(Ammert 2011:17). Detta påstående är inget annat än korrekt, vissa elever har ingen förkunskap i vissa ämnen, vilket gör att den bild de får utav skolan är deras enda bild angående ett visst område. På så sätt kan innehållet som förmedlas i läroböcker begränsa deras kunskaper och åsikter.

Dock ges eleverna samtidigt tillfällen för påverkan i det material de vill använda sig utav i sin undervisning. Tillsammans med lärare kan elever skapa en överenskommelse angående läromedel så länge det sker inom ramen för de uppsatta målen.(källa) Därför har det kommit att bli mycket viktigare för lärare att inneha kunskap om läromedel, de själva måste vara kapabla till att välja vad som är lämpligt(Ammert 2011:17). Selander påpekar att det har skett en förändring över tid och att bilder såväl som texters betydelse i läroböcker har förändrats. Ett exempel är hur texter varit mer berättande och bilder sak-orienterade än tidigare, medan det numera blivit så att bilder är mer berättande och texter sak- orienterade och faktainriktade(Selander 2003:189). En sådan här förändring kan anses vara problematisk berättande bilder kan tolkas på många olika sätt på grund av dess läsare och förkunskaper eller brist på förkunskaper. Det kan uppfattas som att, när en text inte ger en klar förklaring till en bild kan det resultera i en distans till det egentliga förmedlandet och bilden kan misslyckas i sin uppgift att ge rätt information av exempelvis en viss religion. En lärobok med text är inte bara en text som man läser utan den är ett sorts kommunikationsredskap, det är ett förberedande medel för hur man kan skapa en bra

kommunikation med andra människor. Eftersom det skrivs om olika människor och levnadsätt skapas en bättre förståelse för dessa från läsarens sida. Den innefattar så mycket mer än bara bilder och bokstäver vilket även Selander understryker när han talar om hur språket och bilder är en stor del av vår kommunikation. Han belyser att det språkliga hjälper oss att förändra sociala relationer och det bildliga förmedlar känslor (Selander 2003:191).

Professor Kjell Härenstam, menar att ”en lärobok har ett mycket begränsat utrymme när det gäller att i ord och bild presentera en religion” (Härenstam 2006:6). Det här är ett av de mest bidragande problemen för missuppfattningar av en viss religiös grupp. Anledningen till det är att man har så pass lite utrymme att en bedömning utav vad som är nödvändigt eller inte är svårt att åstadkomma. Dock är det fortfarande väldigt viktigt att lärare ska kunna bedöma vilken litteratur som är bra i förhållande till läroplanens centrala innehåll och tankegångar (*”På vilket sätt kan läromedel styra undervisningen?” Skolverket*). Många skolor tycker jag blundar för att kontrollera att innehållet i läroböcker stämmer överens med läroplanens centrala innehåll och tankegångar då de använder läroböcker i religionsvetenskap som faktiskt kan anses vara stötande för en viss folkgrupp. Något som kritiserats mycket inom den kategorin är framställningen av exempelvis de muslimska kvinnorna där vissa muslimer känt att bilden som framställs i böckerna inte är helt rättvis.

Det finns inga tidigare större forskningsstudier på svenska om hur kristendomen framställs i läroböcker dock finns det väldigt mycket om hur islam framställs. Jonas om har gjort en granskning av islam i sju läroböcker fick i resultat att flera av texterna innehöll enkla fel som exempelvis årtalsuppgifter och felaktigt återgivna rituella begrepp. Det mest framträdande var nog att innehållet i dessa texter saknar genusmedvetenhet. De utgick från det manliga och exkluderade det kvinnor (Otterbeck 2004). Härenstam som också gjort en studie av islam i läroböcker i enlighet med den gamla läroplanen år 2006 fick fram resultatet att bilden av islam på ett påfallande sätt faktiskt ”förbättrades” i läroböckerna i religionskunskap (Härenstam 2006:46). Det här är intressant eftersom Härenstams undersökning är grundad i den gamla läroplanen, Lpo94:s principer. Numera har vi den nya läroplanerna, Lgr11 för grundskolan GY11 för gymnasiet som måste följas och framställningen av islam har säkert utvecklats ännu mer. Det här är något som det kanske finns tecken på av när det gäller kristendomen också.

Det är just sådana här påståenden om att texter saknar genusmedvetenhet och kan innehålla felaktiga begrepp, att det från år till år sker en förändring som varit grunden för valet av min egen forskning. Sådana kritiska föreställningar med exkludering av det kvinnliga eller andra språkliga fel och förändringar om till exempel islam i läroböcker är något som det säkert finns inslag av i föreställningen av kristen ortodoxi som presenteras i läroböcker vilket jag valt att fokusera på.

Kvinnors ställning inom religionen har under de senaste åren diskuterats flitigt och det finns många olika teorier om varför kvinnor har behandlats på ett sämre sätt än män samt hur detta tagit sig uttryck. Ett förtryck av kvinnor har varit ett faktum och det har främst pekats på religion som anledningen till detta. På 1900-talet utvecklades en teori där socialkonstruktivistisk tolkning var i centrum. Med detta menas att kön ses som en social konstruktion och handlar inte alls om biologiska förhållanden. Underordningar och åtskillnader mellan män och kvinnor har då skapats på grund av kulturella bruk och maktordningar (Samuelsson, Lundberg, Borg 2011:13). Alltså antas båda könen vara likadana men att skillnader har utvecklats på grund av samhället och dess auktoriteter. Föreställningarna som finns om hur kvinnor och män ska vara har inget med det biologiska att göra utan det är något människor själva bildat sig en uppfattning om.

Konstruktivistiska teorier menar att kön inte definierar en som person utan det skapas senare. Det finns inga bestämda egenskaper för hur kvinnor eller män ska vara och när den ena parten har utsetts som den starka så får den andra automatiskt representera det svagare (Samuelsson, Lundberg, Borg 2011:13–14).

En annan teori är den ekofeministerna har utvecklat vilken går ut på att kvinnan är underordnad på grund av sin kropp och moderssymbios, vilket är ett ständigt hot mot själva individen (Samuelsson, Lundberg, Borg 2011:50). Kvinnan anses vara utformad på ett sätt som automatiskt gör henne svagare än mannen. Det biologiska är då kopplat till ens kroppsliga essens och är något som är svårt att komma ifrån. Kvinnans roll är betingad av detta och egenskaperna som utformats för henne har att göra med denna moderssymbios. Till exempel anses hon vara den som ska stanna kvar i hemmet och inte jobba för att det är hon som föder och att ett barn måste förlita sig till sin moder för mat i början,

Några som försökte motverka motsättningarna mot kvinnor inom religionen var de afrikanska feministiska teologerna där de försökte hitta tolkningar med befrielsepotential för kvinnor i

bibeln. De valde att belysa vissa viktiga manliga karaktärer i bibeln så som Jesus och Josef som hade en bra relation till kvinnor och behandlade dessa på ett likvärdigt sätt för att motverka det strukturella förtrycket som är baserat på bland annat genustillhörighet.

Randi R. Warne talar om hur kvinnor inte tagit ställning till detta förtryck som funnits om man blickar tillbaks genom historien. Anledningen till detta menar han är på grund av brister i deras biologiska essens (Warne 2011:126). Vissa syftar till att det inte finns något som är neutralt, alltså går det inte att specificera hur människor ska vara och vad som är naturligt för en människa, bara för att man har likadana organ betyder det inte att man fungerar på samma sätt biologiskt(Warne 2011:148). Fundamentalistiska ideologier menar däremot att män och kvinnor tillhör två ontologiskt skilda distinkta grupper eftersom Gud valt att skapa könen olika. Det här är anledningen till att man under vissa tidsepoker tryckt på kvinnans psykologiska och fysiska svagheter(Appelros, Eriksson, Stenqvist 2003:21).

En av mina frågeställningar handlar om hur mycket utrymme kristen ortodoxi får i läroböckerna. Därför kommer jag att betona olika sätt på hur man presenterar en text, som jag kommer att undersöka lite närmare och hänvisa till i min analys.

När jag undersöker hur ortodoxi presenteras kommer jag att knyta an till dessa tre sätt:

1. Tillsammans med övriga inriktningar
2. Eget kapitel
3. Eget avsnitt i kristendomskapitlet

Med (1.) menar jag att titta på om ortodoxi presenteras allmänt inom kristendomen och var det nämns. (2.) syftar till att titta på om ortodoxi har ett helt eget kapitel och presenteras självständigt oberoende av de andra kristna inriktningarna. Med den sista punkten(3.) ämnar jag att undersöka om ortodoxi presenteras inom kristendomen men med ett eget avsnitt i kapitlet som enbart handlar om just den specifika inriktningen.

3. Bakgrund

3.1 Kristna ortodoxa kyrkor i Sverige

Det finns tolv olika ortodoxa kyrkor inom kristendomen, den rysk-ortodoxa kyrkan, grekisk-ortodoxa kyrkan, bulgarisk-ortodoxa kyrkan, den makedonska kyrkan, serbisk-ortodoxa kyrkan, rumänska ortodoxa kyrkan, finsk-ortodoxa kyrkan, estnisk-ortodoxa kyrkan, syrisk-ortodoxa kyrkan, koptisk-ortodoxa kyrkan, etiopisk-ortodoxa kyrkan och den eritreansk-ortodoxa kyrkan(Svanberg, Westerlund 2008:129). Den rysk ortodoxa kyrkan kom till Sverige i samband med freden i Stolbova år 1617, ryska köpmän fick lov att hålla ortodox gudstjänst i Stockholm då(Svanberg, Westerlund 2008:129). Denna församling tillhör det äldsta invandrarsamfundet i Sverige. Det finns numera församlingar i Göteborg, Uppsala, Umeå och Västerås. Alla dessa församlingar är underställda det rysk-ortodoxa ärkestiftet för Västeuropa i Paris, som i sin tur är underställt Konstantinopel(Svanberg, Westerlund 2008:129). Liturgin i dessa gudstjänster firas på svenska och det beräknades vara 1500 trosutövare i trossamfundet år 2012. Den grekisk-ortodoxa kyrkan kom till Sverige när arbetskraftsinvandringen ökade och de första grekiska invandrarna kom till Sverige under 1960-talet. Antalet grekisk ortodoxa uppgick till 17500 år 2012 enligt SST(Svanberg, Westerlund 2008:131). De grekisk ortodoxa församlingskyrkorna finns i Stockholm som också är huvudkyrkan, i Uppsala, Göteborg och Malmö. Liturgin som de använder är Johannes Chrysostomos gudomliga liturgi dock använder de sig utav kyrkogrekiska vid vissa speciella dagar av året. (Svanberg, Westerlund 2008:131)

En annan kyrka som kom till i Sverige på grund av arbetskraftsinvandringen på 1960-talet var den serbisk-ortodoxa. De två första serbisk-ortodoxa församlingarna i Sverige grundades år 1972 och dessa är S:t Nikolaus i Västerås samt S:t Cyrils och Methodius i Malmö. Det har senare tillkommit många fler i ett antal städer, bland annat i Stockholm. Dessa serbiska kyrkor är en del av patriarkatet i Belgrad(Svanberg, Westerlund 2008:135). Antalet medlemmar i den serbisk-ortodoxa kyrkan beräknas uppgå till 27 855 personer (2012). Den syrisk-ortodoxa kyrkan är den största då den har flest anhängare i Sverige och tillkom år 1967 då de första syrianerna som inte var mindre än 205 personer invandrade till landet(Svanberg, Westerlund 2008:143). Detta berodde dels på det dåvarande inbördeskriget i Libanon och på att fler syrianer beviljades asyl senare under 1970-talet. Denna gång var det syrianer från Turkiet. Sverige blev det land som tog

emot flest syrianer på grund av att Tyskland inte tog emot gästarbetare längre som en följd av Cypren- krisen 1975, och det nationalistiska trycket i Turkiet. År 1977 blev den syrisk ortodoxa kyrkan i Sverige självständig och har numera ett fyrtiotal församlingar. (Svanberg, Westerlund 2008:144).

3.2 Den Syrisk ortodoxa kyrkan och syrianerna i Sverige

Eftersom den syrisk ortodoxa kyrkan är störst i Sverige idag har jag valt att presentera just den lite mer utförligt.

Under den arabiska erövringen av Mellanöstern som pågick under 600-talet var den syrisk ortodoxa kyrkan under en icke kristen makt och många var tvungna att konvertera till islam dock lyckades kyrkan överleva (Gunner och Halvardson 2005:66)). Konsekvenserna blev att kyrkan förlorade många medlemmar och under en stor del av den osmanska perioden hade kyrkan ingen egen nation utan var representerade utav den armeniska kyrkan. Det var först år 1882 då den syriska kyrkan fick en egen nation. Denna kyrka är en del av de orientaliska kyrkorna, nämligen den armeniska, koptiska och etiopiska. Överhuvudet för denna var en patriark vid namnet Ignatius Zaka I Iwas. Han avled i år 22 mars 2014 och ärkebiskopen Ignatius Afrim Karim fick ta över rollen. Trots alla motgångar har den syrisk- ortodoxa kyrkan lyckats kvarstå och har tusentals församlingar i Mellanöstern, Europa, Förenta staterna, Sydamerika och Australien.

Benämningen syrian är nog alla svenskar bekanta med vid det här laget men för inte så länge sen var det ett väldigt okänt begrepp. I samband med det nationalistiska trycket som varade länge i Turkiet, följde en stor invandring till Sverige och främst till staden Södertälje där biskopens säte ligger (Svanberg och Westerlund 2008:144). Det har varit mycket diskussioner om huruvida kriget syrianerna flydde från i Turkiet var ett folkmord eller inte och syrianer har gjort manifestationer bland annat för att få ett erkännande av Turkiet med hjälp av Sveriges riksdag(Gunner, Halvardson 2005:123). Av den anledning att syrianer är en minoritetsgrupp har de flesta sökt sig till varandra där resultatet blir att de flesta samlas på ett och samma ställe som till exempel i Södertälje. Syftet med detta är ett nationalistiskt bevarande av sin identitet och sitt kulturella arv. Men under de senaste åren har syrianer börjat assimilera sig mer och mer i det svenska samhället och dess principer, vilket resulterat i att den nya generationen inte är så bekant med sina religiösa rötter som för ett antal år sedan.

4. Analys av läroböcker i religionskunskap innan nya läroplanen

Jag kommer att använda mig främst av innehållsanalys när jag undersöker mitt urval av läroböcker dock kan en bildanalys träda fram i vissa delar av texten. Bildanalysen kommer att gå till på det sättet att jag lyfter fram vissa objekt i en bild för att se vilket budskap som den kan ge.

4.1 *Din tro eller min? Religionskunskap för gymnasiet kurs 1*

I *Din tro eller min? Religionskunskap för gymnasiet, kurs 1* refereras det till kristendomen som ett kapitel och inga åtskillnader görs, där de tre olika kristna inriktningar får var sin del i kapitlet. Skillnader i dessa nämns vid vissa specifika frågor istället. Dock står det väldigt lite om ortodoxi i jämförelse med de andra två kristna inriktningarna vilket jag kommer att belysa. Kapitlet är indelat i olika teman där det talas allmänt om kristendomen. Den enda gången det görs en tydlig åtskillnad mellan de tre kristna inriktningarna är när förhållandet till Gud beskrivs och det nämns bland annat på vilket sätt den ortodoxa kyrkan betonar hur människan blir gudomlig (Appelros, Hornborg, Röcklingsberg 2006:69).

I den här läroboken, inleds kapitlet om kristendomen med en presentation om Jesus där det förklaras lite om vad Jesus åstadkom och vad hans budskap till människorna var. Jesu uppståndelse tas upp direkt här i början där det kort förklaras om hur den kan tolkas (Appelros, Hornborg, Röcklingsberg 2006:57). Sedan får man läsa om kristendomen ur ett historiskt perspektiv och hur den spreds samt vad den innebar för människorna då (Appelros, Hornborg, Röcklingsberg 2006:58–59). Den ortodoxa kyrkan presenteras i samband med splittringen år 1054 där den östliga delen skildes ifrån den västliga och en liten kort förklaring av anledningen till det tillkommer. Det nämns att det fanns en oenighet om hur kyrkan skulle styras, nämligen av påven själv eller alla biskopar tillsammans vilket resulterade i två olika kyrkor samt inriktningar. Dock så står det ingenting om specifika ortodoxa kyrkor som till exempel den grekisk – ortodoxa kyrkan. Men vid beskrivningen utav protestantismen så betonas flera olika kyrkor inom den. Svenska kyrkan och baptistkyrkan bland annat (Appelros, Hornborg, Röcklingsberg 2006:63).

När det talas om högtider så beskrivs påsken som den viktigaste och den ortodoxa kyrkan lyfts fram. Det talas om hur den ortodoxa kyrkan har en midnattsgudstjänst och hur den går till. Påskfastan och Kristi himmelfärdsdag är också med i några rader där anledningen till dessa förklaras. Det står inte specifikt hur många dagar fastan pågår eller hur många dagar efter påsk Kristi himmelfärdsdag infaller utan det benämns som ”under flera veckor” och ”inte långt efter påsk” (Appelros, Hornborg, Röcklingsberg 2006:72–74). Andra viktiga fastetider utelämnas som till exempel att en ortodox förväntas fasta varje onsdag samt fredag. Den ortodoxa kyrkan nämns även i samband med sakramenten, där det betonas att både den ortodoxa och katolska kyrkan har sju sakrament medan den protestantiska kyrkan bara räknar med två vilka är dopet samt nattvarden. Dessa två som den protestantiska kyrkan räknar med, ges det en förklaring till och de andra utelämnas. I en bild ser man en präst och några soldater där en soldat håller i en bild av Jesus. Till bilden finns det en kort förklaring där det står att det är en ortodox präst som välsignar ryska soldater som ska ut på ett militärt uppdrag (Appelros, Hornborg, Röcklingsberg 2006:71). Detta pekar på att ortodox kristendom används i politiska syften. Det kan leda till fel uttryck eftersom kristendomen anses vara en ”fredsreligion” enligt boken. Det betonas att prästen är ortodox vilket gör att den kristna ortodoxin framställs på ett negativt sätt (Appelros, Hornborg, Röcklingsberg 2006:71).

Det talas om att kristendomen är en religion för de förtryckta vilket framställer den som en religion där kön inte har någon effekt i hur man behandlas (Appelros, Hornborg, Röcklingsberg 2006:59). Samtidigt som det talas om hur denna religion är en religion för de förtryckta där kvinnor anses ingå i den kategorin så finns det många tecken och uttalanden i texten som försvagar kvinnors ställning. Kvinnor anses vara för svaga för att kunna bestämma gällande lärofrågor enligt kristen fundamentalism, och kristen fundamentalism hänvisar till ortodoxi eftersom det handlar om att betona de religiösa texterna. Alltså presenteras kvinnors ställning som att den inte är så hög inom den kristna ortodoxin och strax efter den hänvisningen påpekas det att kvinnor inte får vara präster vare sig inom den katolska eller den ortodoxa kyrkan. Det noteras även att feminister är emot kristendomen av den anledningen att de anser kvinnorna vara maktlösa. Det lyfts även fram ett citat ur bibeln som ska stödja att kvinnor är underordnade, där det i Paulus brev står att mannen är en avbild och avglans av Gud medan kvinnan är en avglans av mannen (Appelros, Hornborg, Röcklingsberg 2006:80). Den här läroboken kan ge dubbla budskap.

I denna lärobok dras några små paralleller ur kristendomen i dagens samhälle. Här skrivs det om hur missionärer gjorde för att sprida kristendomens budskap så understryks det även att idag kan dessa religiösa budskap spridas via internet, radio och annan massmedia (Appelros, Hornborg, Röcklingsberg 2006:58). Det ställs en retorisk fråga till läsaren i boken angående hur man ska leva som kristen nu i världen, ”Du som är kristen får väl inte röka, svära eller ha sex?” Och det besvaras med att kristendomen faktisk inte är en livsförnekande religion utan att så länge man älskar Gud kan man göra vad man vill med hänvisning till att uppfylla det dubbla kärleksbudet, som är att ”älska Gud över allting och älska sin medmänniska som sig själv” (Appelros, Hornborg, Röcklingsberg 2006:70-71). Att ha en rubrik som säger ”Älska Gud och gör vad ni vill” kan ge ett budskap som många ortodoxa inte skulle hålla med om eftersom det finns en rad regler som man anser ska följas som exempelvis de tio budorden. Bilden utav Gud poängteras också då det ges en beskrivning av hur feministiska teologer tänker angående detta. De menar att kristendomens bild utav Gud som härskare över allt kan vara farlig i vår tid eftersom den kan medföra kritiska tankar när krig och miljöförstöring blir aktuella. Där det utmanas att se Gud som en moder, vän eller älskare? När man väljer att ta med sådana åsikter förmedlar texten att det finns en möjlighet till att själv bestämma sin gudsbild men det kan stå i kontrast mot ortodoxa traditioner där gudsbilden anses vara en ”fader”.

4.2 SOS. Religion. Ämnesboken

I *SOS. Religion. Ämnesboken* är kristendomen indelad i tre olika kategorier, nämligen de tre olika kristna inriktningarna vilket gör att ortodoxin behandlas i en egen del. Dock så får den ett väldigt litet utrymme i jämförelse med de andra två inriktningarna. Ortodoxin behandlas på endast en sida medan de andra två inriktningarna får tre sidor. Texten är indelad under tre rubriker, ”Ortodoxa kyrkan” ”Gudstjänsten är speciell” och ”Sakramenten eller mysterierna” (Berlin, Ring 2003:210). Sidan efter denna omfattar tre bilder utav de tre olika kyrkorna, med en liten kort text som förklarar att det går att se vilken riktning en kyrka tillhör och visar att den ortodoxa kyrkans kännetecken är en ikonostas (vägg med bilder) (Berlin, Ring 2003:210).

Inledningen börjar med en betoning av att den ortodoxa kyrkan består av ett antal fristående kyrkor där serbisk-ortodoxa, grekisk-ortodoxa samt rysk-ortodoxa kyrkan nämns. Det finns ingen djupgående förklaring till dessa och det fastställs att alla kyrkor är väldigt lika till

traditionen(Berlin, Ring 2003:210). Sedan beskrivs det hur en gudstjänst inom den ortodoxa kyrkan går till och vad som är utmärkande för denna. Den nämns även att det är den äldsta kristna traditionen eftersom allt firas på ett sätt som de första kristna gjorde((Berlin, Ring 2003:210). Det beskrivs hur prästen håller i gudstjänsten, sjunger och läser böner medan medlemmarna står upp under hela gudstjänsten och lyssnar. Här får man en bild av att prästen är huvudpunkten och de resterande är åskådare, prästen behandlas som någon högre vilket konstateras med en liknelse, ”När prästen är bakom väggen är han i himlen, när han går ut kommer han med budskap från Gud till folket i hela världen”((Berlin, Ring 2003:210).” Han svänger med ett rökelsekar, går runt i kyrkan och håller upp bibeln så alla kan se den” (Berlin, Ring 2003:210). Här belyses den starka betydelsen av bibeln för de ortodoxa, bibeln kan tolkas som något som alla ska läsa och följa vilket kanske är anledningen till att prästen går runt och visar upp den så alla kan se den. Man får intrycket av att det är som en påminnelse för folket.

Det är mycket fokus på ikoner, så kallade bilder, och det finns även en liten bild på Maria med en kort förklaring av betydelsen av ikoner. Ikoner beskrivs som heliga och symboliska uttryck används här. Det sägs att för ortodoxa är dessa ikoner som ”fönster mot himlen”. Ikonerna finns även i hemmet och kan bota sjuka enligt den ortodoxa läran((Berlin, Ring 2003:210). Det dras en parallell till den katolska kyrkan angående sakramenten där det betonas att båda kyrkorna har sju sakrament eller mysterier, som de kallas för inom ortodoxin, men att det finns en viss skillnad i utövningen. Som exempel lyfts dopet och konfirmationen fram. Det informeras om att i den ortodoxa kyrkan sker dessa samtidigt. Det nämns även att en präst får vara gift men inte en biskop (Berlin, Ring 2003:210). Det står ingenting om kvinnor förutom att en bild av Maria finns med, vilket kan ses som att kvinnor har en viktig roll inom denna kristna inriktning. Som bland annat en moder då hon håller Jesus i sin famn. Det här menar då bland annat ekofeministerna vara anledningen bakom kvinnors svaga ställning.

Det är mycket fokus på kyrkan och gudstjänsten i denna lärobok och inte så mycket på hur man lever som en ortodox och vad det innebär. Det finns inte så mycket historik i den här boken. Det nämns endast i början på inledningen av de tre kristna inriktningarna att den ortodoxa kyrkan kom till år 1054 på grund av olika synpunkter angående vissa frågor om den kristna läran samt att den fick delas till två stora grenar. Den ortodoxa kyrkan fick representera den östliga delen(Berlin, Ring 2003:210). Det finns inget skrivet om hur den ortodoxa läran såg ut förr i

tiden i jämförelse till idag eller om hur ortodoxa kristna lever i dagens samhälle. Den bild som man får utav denna lärobok är att kyrkan och gudstjänsten är det viktigaste inom ortodox tro.

4.3 Religion här och nu. Religionskunskap A

I Religion här och nu. Religionskunskap A presenteras kristendomen som ett eget kapitel på 22 sidor. Kapitlet inleds med att fyra unga killar med bakgrund i olika kristna inriktningar talar om sin tro. ”Aydin är syrisk-ortodox, Gustav är med i en församling som samarbetar med evangeliska frikyrkan, Niklas är katolik och Petrus är med i svenska kyrkan” (Heaver, Lindberg 2007:35). Kapitlet är indelat i olika teman som till exempel ”Jesus” (Heaver, Lindberg 2007:38) och ”Fyra nedslag i kristendomens historia” (Heaver, Lindberg 2007:41). Under alla dessa teman förklaras kristendomen som en helhet och nästan inga specifika inriktningar nämns förutom under den rubrik som heter ”kristna riktningar i världen” (Heaver, Lindberg 2007:50).

När det talas om dopet och nattvarden påpekas det att ”i de kyrkor där man döper barn ska man helst bekräfta sin tro genom att konfirmera sig.” och ”Både dopet och nattvarden är för de flesta kristna sakrament” (Heaver, Lindberg 2007:49). Dock specificeras inte vilka kyrkor eller för vilka kristna det är sakrament samt för vilka kristna det inte är. På grund av ordvalet ”de flesta” kan det tolkas som att det inte gäller vissa och då vill man förstås informeras om vilka. På nästan alla sidor i detta kapitel finns det även antingen citat ur bibeln eller så citeras de fyra unga killarna jag nämnde.

Under temat ”Fyra nedslag i kristendomens historia” förklaras det kort om hur kristendomen delades in i två inriktningar år 1054, nämligen i den romersk-katolska samt den grekisk-ortodoxa. Den avgörande anledningen bakom detta sägs vara ett bråk mellan Påven Leo IX och patriarken Mikael Kerularios (Heaver, Lindberg 2007:43). Det nämns även att ordet ortodox betyder ”rättroende” (Heaver, Lindberg 2007:50). Den ortodoxa kyrkan får vara med i ett avsnitt i läroboken tillsammans med de andra två kristna kyrkorna under rubriken ”Kristna riktningar i världen” (Heaver, Lindberg 2007:50–53). I detta avsnitt nämns det att det finns flera ortodoxa kyrkor som till exempel rysk- ortodoxa, grekisk-ortodoxa och serbisk-ortodoxa kyrkan. Koptisk-

ortodoxa och Syrisk-ortodoxa kyrkan nämns också men det fastställs att dessa kallas för orientaliska kyrkor eftersom de rent formellt inte tillhör de ortodoxa kyrkorna(Heaver, Lindberg 2007:51). Sedan talas det om ikonerna som väldigt viktiga inom denna kyrka och förklaras att det är en handmålad bild föreställande Jesus, någon av hans lärjungar eller Jungfru Maria. ”Precis som en ikon på en dataskärm är en liten symbol som kan öppna stora fönster, är de handmålade ikonerna små tavlor som kan öppna nya fönster och nya världar för oss”(Heaver, Lindberg 2007:51).

Ortodoxa beskrivs som unika på grund av sin gudstjänst, som firas så som den firades för 1700 år sedan. Gudstjänsten beskrivs som ett skådespel/drama där prästen berättar och sjunger om Jesu liv, död och uppståndelse. ”I gudstjänsten spelar alla sinnen en stor roll; kyrkan är fylld med rökelse, vaxljus, sånger och ikoner”(Heaver, Lindberg 2007:51). Här förmedlas det att den är rätt så mystisk.

Det betonas att det finns 180 miljoner ortodoxt kristna i världen. Att de flesta bor i Östeuropa samt Mellanöstern och i Sverige är det 100 000 människor som är med i någon ortodox kyrka. Det nämns att de största ortodoxa kyrkorna i Sverige är syrisk-ortodoxa, serbisk-ortodoxa och grekisk-ortodoxa kyrkan. Det finns små inslag där det talas om ortodoxi i början och idag då, det skrivs att det är en gammal tradition att gå ut på stan efter gudstjänsten för att dela ut det nattvardsbröd som blev över vid nattvardsfirandet inom ortodoxa kyrkor(Heaver, Lindberg 2007:50) och att det idag finns större skillnader inom kyrkorna än mellan dem. Om man vill läsa mer om ortodoxin eller de andra två inriktningarna så hänvisas man till deras sidor där man får lite mer information om kyrkorna idag(Heaver, Lindberg2007:53). I denna lärobok får man faktiskt en inblick i ett ortodoxt perspektiv i dagens samhälle i form av en ung kille, ”Aydin” som jag nämnde tidigare där han talar lite om hur det är att vara kristen ortodox(Heaver, Lindberg 2007:35–36).

Det finns inga kvinnliga perspektiv i den här boken, alla fyra personerna som jag nämnde tidigare var med i boken med rötter i den ortodoxa, protestantiska och katolska inriktningen var dessutom alla killar. Det ges alltså inget kvinnligt religiöst perspektiv. Det är bara historiska män som betonas och det nämns även att det inte alls är någon slump ”Det har funnits betydelsefulla och inflytelserika kvinnor, framför allt i klostren men det vanliga har varit att männen har styrt och ställt i kyrkan, medan kvinnorna har tagit hand om familj och barn”(Heaver,

Lindberg2007:42). På raden efter betonas det att det fortfarande är så man väljer att uttrycka det ”på många håll är det fortfarande på det viset...”(Heaver, Lindberg 2007:42). Dock väljer man att ha en bild på Jungfru Maria med Jesus i sin famn på sidan där det talas om den ortodoxa kyrkan vilket framställer kvinnan som moder, men det kan även kopplas till något negativt i linje med feministiska teorier. Ekofeministerna talar nämligen om moderssymbios vilket går ut på att kvinnan är underordnad på grund av detta vilket är ett ständigt hot mot själva kvinnan. På resterande bilder i denna lärobok kan man bara se män.

4.4 Söka svar. Religionskunskap kurs A & B

I ”Söka svar” presenteras kristendomen som ett kapitel på 30 sidor och kapitlet är indelat i olika teman. På sidorna med dessa teman finns det tillhörande förklaringar till dessa teman som är uppdelade i mindre rubriker. Den enda gången ortodoxi får vara med i en av dessa rubriker är när det talas om kyrkotrådet under rubriken ”Kyrkotrådet, katoliker, ortodoxa och protestanter”. Ortodoxi får inget eget avsnitt utan tillsammans med de två andra riktningarna ges det en förklaring till ortodoxin på en sida. Ortodoxin beskrivs med några korta stycken bara liksom de andra två inriktningarna (Eriksson,Flennegård,Hedengren 2003:259). I resten av kapitlet nämns ortodoxi under vissa specifika teman. Kapitlet inleds med en beskrivning av den katolska kyrkan i Bombay, Our Lady of Life Church, där man får en inblick i hur en katolsk gudstjänst går till steg för steg(Eriksson,Flennegård,Hedengren 2003:253-254).

Under rubriken ”Kyrkoträder, katoliker, ortodoxa och protestanter” beskrivs det hur kyrkan splittrades i två delar år 1054 i den västliga samt östliga delen på grund av vissa stridigheter angående kyrkans organisation och verksamhet. Därför bildades den katolska respektive ortodoxa kyrkan. Det påpekas att deras läror är likadana men att deras organisationer och gudstjänstritualer skiljer sig(Eriksson, Flennegård, Hedengren 2003:259). Sedan berättas det om hur den ortodoxa kyrkan fungerar som nationella kyrkor med präster och biskopar. Det sägs att den är störst i Ryssland och Grekland. Det konstateras att det inte finns någon central ledning men att patriarken i Konstantinopel respekteras högt (Eriksson, Flennegård, Hedengren 2003:259). Därefter följer en beskrivning av gudstjänsten, det betonas att det ortodoxa kyrkorummet innehåller en skiljevägg (en ikonostas) med religiösa bilder på Jungfru Maria och Jesus. ”Ikonostasen skiljer den jordiska delen av kyrkorummet, som är öppen för församlingen,

från den himmelska delen, där altaret med evangelieboken finns”(Eriksson, Flennegård, Hedengren 2003:259).

När det talas om trosbekännelsen nämns det att den ortodoxa liksom den katolska kyrkan använder den nicenska trosbekännelsen som utformades i kyrkomötet vid Nicea år 325. Dock citeras inte trosbekännelsen i boken som den gör när svenska kyrkans trosbekännelse nämns som är en annan trosbekännelse, den apostoliska(Eriksson,Flennegård,Hedengren 2003:266). Under avsnittet om himmel och helvete betonas det ortodoxa perspektivet mer i form av en munk: ”En ortodox munk fick en gång frågan av en gymnasieelev: Tror du på helvetet? Munken funderade en stund och svarade sedan: Ja, men jag är inte så säker på att det finns någon där!” (Eriksson, Flennegård, Hedengren 2003:276).

När det talas om kristendomen i förhållande till dagens samhälle, betonas frågan om kvinnors rättigheter bland annat. Det tydliggörs att kvinnor bara får vigas till präster inom den protestantiska kyrkan men att det finns motstånd till det. Många manliga präster vägrar att samarbeta med kvinnliga präster. Men samtidigt som det skrivs om den manliga dominansen så belyses att en förändring skett till kvinnors fördel ”Under senare år har dock Sverige fått två nya kvinnliga biskopar, ett tecken på att kyrkan försöker leva som den lär” (Eriksson, Flennegård, Hedengren 2003:259). Det nämns även här att inom den ortodoxa kyrkan är det tillåtet för präster att gifta sig, vilket påpekas inte är tillåtet inom den katolska(Eriksson, Flennegård,Hedengren 2003:79).

Under temat ”Vad innebär dopet, konfirmationen och äktenskapet” betonas ortodoxins lära i förhållande till de två andra kristna inriktningarna. ”Inom den katolska och ortodoxa kyrkan är dopet, konfirmationen och äktenskapet heliga handlingar (sakrament)” (Eriksson, Flennegård, Hedengren 2003:282). Det ges även en förklaring till dessa tre sakraments betydelse inom den ortodoxa läran. Det sägs att den ortodoxa kyrkan menar att dopet är som ett upptagande i den kristna församlingen och att konfirmationen är densamma som smörjelsen som används direkt efter dopet. ”Det innebär att den döpte blir fullvärdig medlem i kyrkan och får motta nattvarden” (Eriksson, Flennegård, Hedengren 2003:282). När det gäller äktenskap så förklaras att det sker genom trolovning först och sedan äktenskap, det ges en liten förklaring till hur det ser ut under vigseln ”Brudparet bär varsin krona och dricker ur en gemensam bägare” (Eriksson, Flennegård,

Hedengren 2003:283). Det konstateras att äktenskapet inom den ortodoxa kyrkan i princip är ouplösligt (Eriksson, Flennegård, Hedengren 2003:283).

När det skrivs om påsken och hur Jesus uppstod, har denna bok valt att lyfta fram den ortodoxa kyrkan mer än de andra kristna riktningarna och detta genom att ha med en bild på en präst i en koptisk kyrka där han delar ut nattvarden (Eriksson, Flennegård, Hedengren 2003:258).

5. Analys av läroböcker efter nya läroplanen

5.1 Religion och Liv 8

I "Religion och Liv 8" har kristendomen ett kapitel innehållande 36 sidor och här har den ortodoxa kyrkan fått ett eget avsnitt på tre sidor. Dessa tre sidor innehåller sex olika teman med tillhörande texter, "Ortodoxa kyrkan", "Den sanna läran", "Ikoner-heliga bilder", Athanasios döps", "Vad tror de ortodoxa?" och "Olika ortodoxa kyrkor" (Berg, Rundblom 2012:54–57).

Avsnittet inleds med att författarna till denna bok är på besök i en grekisk ortodox kyrka i Aten där det beskrivs hur gudstjänsten går till samt hur det ser ut inne i kyrkan. Det finns även en bild ovanför texten som föreställer denna gudstjänst. Det ges väldigt utförliga förklaringar och det känns nästan som att man är där. "En kör, som vi inte kan se sjunger nästan hela tiden. Längst fram i kyrkan står flera präster. Ibland svarar de på körens sång" (Berg, Rundblom 2012:54). Besökarna påpekar att det nästan inte finns några sittplatser och att de flesta står upp under hela mässan som pågår under två timmar" (Berg, Rundblom 2012:54). Genom texten får man intrycket, att de ortodoxa troende inte är aktiva och att de bara är åskådare under gudstjänsten. Läroboken förmedlar att biskopen och prästerna har en högre position. Vilket även lyfts fram när gudstjänsten beskrivs som "ett heligt skådespel", vilket gör besökarna till åskådare (Berg, Rundblom 2012:57).

"Det är som en fest att uppleva den vackra mässan, eller hur? Se på alla ljusen, bilderna, prästernas vackra kläder och hör på den underbara sången" (Berg, Rundblom 2012:54). Texten förmedlar att den ortodoxa gudstjänsten är mystisk och att de troende känner en närvaro i Jesu liv, eftersom nästan hela gudstjänsten består av sånger om Jesu liv. Det förklaras att den ortodoxa mässan firas på samma sätt som för 2000 år sedan, inga ändringar har skett och att den

är likadan varje söndag. ”Därför är det vi ortodoxa som har den sanna kristna tron” påstår en gammal man som står bredvid dem i kyrkan”(Berg, Rundblom 2012:55). Ordet ortodox definieras sedan som renlärig och det sägs att ortodoxa anser den vara den rena samt rätta läran. Det är viktigt att texten väljer att använda ordet ”anser” för att förmedla att det är bara de ortodoxa som påstår att ortodoxin är den rätta läran. När man får följa med i en gudstjänst som utspelas under vår tid via texten, framställer ortodoxin som viktig då den försöker visa hur den ser ut idag.

Sedan följer en kort förklaring om ikoner som är heliga bilder. Texten talar om för oss att under mässan går några människor fram till någon av dessa bilder och kysser dem. Anledningen anses vara enligt boken att dessa bilder är heliga och föreställer Jesus, änglar eller Jungfru Maria(Berg, Rundblom 2012:55). Det ges ytterligare en förklaring, nämligen att konstnären oftast är en munk och att medan han målar så ber denne och är utan mat tills ikonerna är klar. Ikonerna kan göra underverk och sjuka människor kan bli friska” Det beror på att ikonerna har helig kraft från Gud””(Berg, Rundblom 2012:55). Dopet förklaras på en halvsida, det står hur det går till steg för steg samt vad anledningen bakom dessa steg är. ”Prästen doppar honom tre gånger i vattnet”, ”Genom dopet blir pojken räddad undan djävulen och är nu beskyddad av Gud”(Berg, Rundblom 2012:56). Konfirmationen beskrivs som smörjelsen som de ortodoxa använder vid dopet. I boken menar man att enligt ortodoxa är smörjelsen den riktiga konfirmation vilket de inte har gemensamt med de andra kristna kyrkorna. Dock nämns det inte att dessa två handlingar är sakrament. Eftersom endast dessa två betonas förmedlar läroboken att det är de som är viktigast.

Det nämns att de ortodoxa bildade flera olika kyrkoriktningar med olika ledare eftersom det fanns patriarker som ville styra över ortodoxa som bodde i andra städer än i Konstantinopel(Berg, Rundblom 2012:57). Dessa kyrkor är fortfarande aktuella och de flesta ortodoxa idag befinner sig i Ryssland, Grekland, Rumänien och Bulgarien. Det konstateras att det idag finns 220 miljoner ortodoxt kristna i hela världen(Berg, Rundblom 2012:57).

Kvinnor nämns inte i den här läroboken men det finns en bild av en ikon som föreställer jungfru Maria där hon håller Jesus i sin famn(Berg, Rundblom 2012:55). Den här bilden framställer kvinnor som viktiga då Maria var en kvinna. Det här i form av en modersymbios som ekofeministerna talar om vilket de menar egentligen är något negativt. Att hela tiden koppla

kvinnor till modersrollen resulterar i att de underordnas och får en bestämd position som anses vara i hushållet, där de tar hand om barnen och inget annat.

5.2 Religion 1 för gymnasiet

I "*Religion 1 för gymnasiet*" har kristendomen fått ett eget kapitel på 34 sidor som är indelat i olika avsnitt, ortodoxin nämns ibland i innehållet av dessa när skillnader och likheter ska förklaras mellan de tre kristna riktningarna. Ortodoxin presenteras annars på en sida under rubriken "Tre kyrkofamiljer" tillsammans med de andra två kristna riktningarna (Göth, Ruter, Wirström 2012:86). I inledningen av detta tema förklaras att alla kristna kyrkor har något gemensamt och det är att alla tror att Jesus har dött och återuppstått vilket har en avgörande betydelse för människorna (Göth, Ruter, Wirström 2012:86). Sedan beskrivs varje kristen riktning på ca en sida.

I beskrivningen av den ortodoxa kyrkan inleds texten med att kristendomen utövades på olika sätt i de olika delarna i romarriket, men efter en tid började oenigheter utvecklas angående synen på biskoparnas status. Detta ledde till att kyrkan splittrades i två delar på 1000-talet, den romersk-katolska med påven som överhuvud och de ortodoxa kyrkorna som anser biskopsmötena vara kyrkans ledning (Göth, Ruter, Wirström 2012:88). I texten förklaras att de kristna ortodoxa tillhör en och samma kyrkofamilj trots att de tillhör olika nationella kyrkor, den grekiska och den rysk-ortodoxa kyrkan nämns men inga djupgående beskrivningar ges. Det enda man får veta är att "alla har samma tro och firar gudstjänst på samma sätt". Denna text belyser även att kyrkornas högsta biskopar går under namnet patriark (Göth, Ruter, Wirström 2012:88).

Sedan förklarar texten att ikoner som är speciella bilder kännetecknar den ortodoxa traditionen. Ikonerna beskrivs som "fönster mot himlen", genom att betrakta ikonerna ser den troende in i himlen och blir samtidigt sedd av Gud" (Göth, Ruter, Wirström 2012:88–89). Dessa ikoner kopplas även till dagens samhälle då vi har ikoner på datorns skrivbord som sägs fått namnet från den ortodoxa traditionen. Läroboken förmedlar här att mycket symbolik används och mystik är förekommande inslag inom den ortodoxa traditionen.

När det i kapitlet om kristendomen talas om högtider, nämns den ortodoxa traditionen i samband med fastan som firas fyrtio dagar före påsk. Den betonas som något den ortodoxa traditionen har

gemensamt med den katolska traditionen. där de båda inom traditionen måste avstå från att äta kött, ”särskilt på fredagar” (Göth, Ruter, Wirström 2012:91). Texten förklarar att man även fastar under adventstiden inom dessa två kristna traditioner. Den här läroboken förmedlar att gudstjänster och högtidsfirande inom de tre kristna kyrkorna har sett olika ut genom historien men att idag kan de se ganska lika ut. (Göth, Ruter, Wirström 2012:92).

Dopet och konfirmation är några inslag som också tas upp, där man får veta att de båda sker vid samma tillfälle.” Då får de också för första gången på en sked ta emot nattvardsbröd och vin” (Göth, Ruter, Wirström 2012:94). När det talas om äktenskap betonas att skilsmässa faktiskt är tillåtet men endast om det inte finns en annan utväg ”Gud vill inte att människor ska skilja sig, menar man, men ibland är det nödvändigt” (Göth, Ruter, Wirström 2012:95). Här förmedlar texten att skilsmässa kan ses som något dåligt egentligen eftersom Gud inte vill det. Det finns även en gräns för hur många gånger man får gifta sig inom den ortodoxa traditionen, vilket är tre gånger dock är det vissa kyrkor som inte tillåter omgifte eftersom meningen ”de flesta ” används vid beskrivningen. Ett annat sakrament som lyfts fram är de sjukas smörjelse och det tillsammans med den katolska traditionen, ett sakrament som används när man närmar sig döden eller är sjuk. Beskrivningen som ges är ”Det är ett sakrament som ger mod och styrka åt sjuka” ”(Göth, Ruter, Wirström 2012:97). Här framställs den kristna ortodoxin än en gång som mystisk.

Prästvigningen är också ett sakrament menar man inom den ortodoxa traditionen, kvinnliga präster är inte tillåtna och präster som redan är gifta får bli präster men det är inte tillåtet att gifta sig efter prästvigningen. Här är en av de få gånger kvinnan nämns i framställningen av den ortodoxa riktningen och eftersom det betonas att kvinnor inte får vara präster, ges intrycket av att de inte är av samma värde eller att mannen anses ha en högre position än kvinnan. Förklaringen till detta är ”Apostlarna var ju män” och att ”Jesus valde dem trots att det fanns kvinnor bland hans efterföljare”(Göth, Ruter, Wirström 2012:100). Texten väljer att lyfta fram, att det finns kloster för enbart män och kloster för kvinnor(Göth.Ruter, Wirström 2012:96) vilket framställer de båda könen som väldigt olika. Detta är något som jag nämnt innan i min teori där socialkonstruktivaistiska tolkningar är aktuella, nämligen att underordningar och åtskillnader mellan män och kvinnor har skapats på grund av kulturella bruk vilket bland annat starkt framhävs i den här texten.

I den här läroboken i kapitlet om kristendomen diskuteras det om huruvida homosexualitet och preventivmedel är tillåtet, men det kopplas inte en enda gång till ortodoxin. Texten säger ingenting om vad ortodoxa anser i dessa frågor utan endast vad katoliker och protestanter tycker (Göth, Ruther, Wirström 2012:99).

5.3 *Mittpunkt Religionskunskap 1*

I ”*Mittpunkt religionskunskap 1*” presenteras kristendomen som ett kapitel på sjutton sidor och är indelat i olika teman, bestämt tolv teman där den kristna ortodoxin har fått ett eget självständigt avsnitt. Kapitlet inleds med en del av en trosbekännelse samt en beskrivning av vad målen med kapitlet är. Det konstateras i inledningen även att det finns många inriktningar inom kristendomen men att grundsatserna är samma (Tollstadius, Öberg 2011:57). Sedan presenteras Jesus och Bibeln, man får läsa om kristendomen ur ett historiskt perspektiv. Därefter beskrivs de olika kristna riktningarna, viktiga begrepp inom kristendomen, högtider samt kvinnors situation och sist livet efter döden. Förutom i ett eget avsnitt kallat ”Den ortodoxa kyrkan” kan information om ortodoxi förekomma vid vissa tillfällen även under andra teman också.

I den här läroboken är de noggranna med förklaringen av splittringen av kyrkan, som skedde 1000 år efter Jesus där de poängterar att den ortodoxa kyrkan är den östliga. Anledningen sägs vara att den inte accepterade påven som gemensamt överhuvud, vilket den västliga kyrkan ansåg vara det enda rätta för att den första biskopen var Jesus lärjunge Petrus och Jesus hade sagt att det var den ”klippa” kyrkan skulle byggas på (Tollstadius, Öberg 2011:63–64).

Den ortodoxa läran presenteras på en sida och inleds med en betoning av en likhet samt skillnad med den katolska kyrkan. Båda har nämligen sju sakrament, skillnaden är att skilsmässa är tillåtet och att präster får gifta sig i den ortodoxa (Tollstadius, Öberg 2011:66). När det talas om vart den ortodoxa kyrkan finns väljs i den här läroboken att betona att den finns i länderna Grekland och Ryssland men ingen annan information om dessa ges. Det beskrivs att det inte finns en motsvarighet till en så kallad ”påve”, alltså ingen gemensam ledare och istället styr varje lands kyrka sig själv (Tollstadius, Öberg 2011:66).

Gudstjänsten och ikoner presenteras som utmärkande drag för den ortodoxa kyrkan.

Gudstjänsten beskrivs som en ”teaterpjäs baserad på mycket gamla traditioner där fokus är på

Jesu liv” (Tollstadius, Öberg 2011:66). De deltagande beskrivs vara ”prästerna”, ”kören” och ”de vanliga gudstjänstbesökarna” (Tollstadius, Öberg 2011:66–67). Texten betonar även att gudstjänstbesökarna får stå upp och att det bara finns sittplatser för de gamla eller sjuka. (Tollstadius, Öberg 2011:67). Den här texten förmedlar en bild av gudstjänstbesökarna som även passiva då det förklaras att de fritt kan gå ut och in i kyrkolokalen under gudstjänstens gång(Tollstadius, Öberg 2011:67). I texten sägs ikonerna sitta på en ”särskild vägg” men det nämns inget om att den kallas för ”ikonostas”, dessa bilder föreställer ”Jesus”, ”hans mor Maria”, ”helgon” eller ”änglar” (Tollstadius, Öberg 2011:67). Genom ikonerna blir de gestalter som de föreställer närvarande, som exempelvis Jesus(Tollstadius, Öberg 2011:67).

Det finns inga bilder alls till texten om den ortodoxa läran vilket det förövrigt inte finns till den protestantiska heller. Det finns endast bilder i den katolska delen. Det nämns inget om kvinnor i det specifika avsnittet om ortodoxi utan den enda gången det nämns är under temat ”Kvinnors situation” (Tollstadius, Öberg 2011:72). Under det temat sägs det att kvinnliga präster inte är tillåtna (Tollstadius, Öberg 2011:72).

5.4 Söka svar Religionskunskap kurs 1 och 2

Den här läroboken är en senare upplaga av *Söka svar kurs A & B* som jag tidigare undersökte vilket betyder att det kommer att finnas många likheter. Kristendomen presenteras i ett kapitel på 37 sidor, indelat i olika teman. Ortodoxin beskrivs under vissa av dessa teman tillsammans då med de övriga kristna inriktningarna. Första gången ortodoxin nämns är när det talas om hur det utformades nya grenar inom kristendomen och att den ortodoxa kyrkan utgör 10 % av världens kristna anhängare(Mattsson, Flennegård, Eriksson 2012:273).

Den ortodoxa kyrkan beskrivs under rubriken ”Kyrkotrådet-katoliker, ortodoxa och protestanter” (Mattsson, Flennegårdm Eriksson 2012:277). Det talas om splittringen som skedde mellan väst och öst år 1054, då den katolska respektive den ortodoxa kyrkan bildades(Mattsson, Flennegård 2012:277). Orsaken till denna delning förklaras vara på grund av ”en rad stridigheter rörande kyrkans organisation” (Mattsson, Flennegård 2012:277). Det nämns alltså inga specifika orsaker. Den ortodoxa kyrkan beskrivs som ”nationella kyrkor”, då de är placerade i olika länder där biskopar styr dessa själva. Den ryska och grekiska sägs vara störst dock nämns det inget mer om dessa(Mattsson, Flennegård 2012:277).

Den ortodoxa kyrkan kännetecknas av en ikonostas med ikoner, den beskrivs som en ”skiljevägg” med ”bilder” som föreställer Jesus eller Jungfru Maria (Mattsson, Flennegård 2012:277). Denna ikonostas gör den så kallade ”jordiska delen” av kyrkorummet från den ”himmelska delen” (Mattsson, Flennegård 2012:277). Det fastställs att den ortodoxa kyrkan har likadana sakrament som den katolska kyrkan men att sakramenten istället kallas för ”mysterier” (Mattsson, Flennegård 2012:277). Gudstjänsten kännetecknas av en ”symbolik” i framställningen av Jesu liv, hela gudstjänsten handlar om hur Jesus föds, undervisar samt uppstår efter tre dagar för att sedan färdas till himmelen och det beskrivs som ett ”drama” (Mattsson, Flennegård 2012:298)

Under rubriken ”Samkönade äktenskap” skrivs det att par av samma kön kan gifta sig sedan maj 2009 borgerligt eller i exempelvis svenska kyrkan och Liberala katolska kyrkan (Mattsson, Flennegård 2012:297) Det nämns inget om någon ortodox kyrka vilket kan förmedla att det inte är tillåtet. Det sägs dock att präster får gifta sig enligt den ortodoxa kyrkan.

Under temat ”Dopet, konfirmationen och äktenskapet”, hänvisas till dessa som ”heliga handlingar” inom både ortodoxin och katolicismen (Mattsson, Flennegård 2012:300). Enligt boken betyder dopet för de ortodoxa att man blir medlem i församlingen och konfirmationen är en del av dopet som representerar ”smörjelsen” (Mattsson, Flennegård 2012:300). För att ingå ett äktenskap måste man trolovas och vigas, under vigseln bär brudparet varsin krona samt dricker ur samma bägare. Texten förmedlar här att två människor blir ett, genom denna beskrivning. De får varsin krona men dricker från en och samma bägare vilket representerar hur de är två skilda individer men framöver ska dela på allt. Äktenskapet beskrivs vara ”i princip ouplösligt” (Mattsson, Flennegård 2012:301) vilket kan förstås som att det går att skilja sig men att det ska finnas en bra anledning.

Ortodoxi i förhållande till dagens samhälle skildras. Ortodoxa kyrkan företräder en del av det svenska samhället (Mattsson, Flennegård 2012:310) då det förklaras att det finns ”invandrarkyrkor” och ortodoxa tillhör även de den kategorin. Ortodoxa och österländskt kristna i Sverige kommer från Östeuropa, Balkan och Mellanöstern (Mattsson, Flennegård 2012:307). Ortodoxa kyrkor representeras av serbisk-, finsk- samt grekisk-ortodoxa kyrkan och österländska sägs vara exempelvis: den syrisk-ortodoxa samt etiopisk-ortodoxa kyrkan. (Mattsson, Flennegård 2012:308). Det ges en mycket utförligare förklaring i den här boken än i de andra läroböckerna

när det gäller de olika ortodoxa kyrkorna som finns i Sverige. De ortodoxa och österländska kyrkorna bedöms ha 215 000 anhängare och det finns ett antal grekisk- ortodoxa samt serbisk-ortodoxa kyrkor lite överallt i landet. Det finns församlingar där gudstjänsten hålls på det språk medlemmarna talar eller svenska(Mattsson, Flennegård 2012:308). De ortodoxa har även en egen kalender menar man som bara de följer, detta resulterar i att vissa högtider infaller under andra tidpunkter än för de andra kristna(Mattsson, Flennegård 2012:308).

Den syrisk-ortodoxa kyrkan betonas då den beskrivs vara störst av de österländska kyrkorna i Sverige och har sin mittpunkt i Södertälje. Den koptiska kyrkan lyfts också fram, den finns i Göteborg och Stockholm med en koptisk biskop som överhuvud för hela Skandinavien(Mattsson, Flennegård 2012:308). I den här läroboken tydliggörs att ”fasteperioderna” är viktiga och att förutom påskfastan finns det andra fasteperioder under året. Det nämns att Sverige kännetecknas av ”Ekumenik” vilket betyder ”samarbete” och ”dialog” mellan samfund. På grund av denna ”Ekumenik” blir den kultur, religionsutövning samt traditioner som den ortodoxa kyrkan har en del av samhället.

6. Avslutande analys

Under min undersökning av läroböckerna koncentrerade jag mig på det Bergström& Boréus talar om. Nämligen om det skett någon förändring i dessa läroböcker i samband med den nya läroplanen GY11 och vilka allmänna värderingar om ortodoxi som de flesta av läroböckerna belyser.

Innehållet i texterna kunde variera men samtidigt hade de flesta av läroböckerna ungefär likadan information när det kommer till den kristna ortodoxin. Vissa förklarar mer utförligt och andra mindre utförligt då inga exempel ges eller vissa saker utelämnas vid en specifik fråga. Som till exempel när det talas om dopet eller kyrkor inom ortodoxin. I *Din tro eller min* och *Söka svar kurs A och B* ges det en beskrivning till dopet om hur den går till. I resten av böckerna nämns det bara. Det är även endast i två av böckerna som det ges en ingående beskrivning av vilka kyrkor det finns samt vilka som är störst eller annan specifik information gällande dessa. Nämligen i böckerna, *Religion här och nu* och *Söka svar, religionskunskap 1 & 2*. Orsaken kan vara att så som Härenstam menar att en lärobok faktiskt har ett mycket begränsat utrymme när det gäller att i ord och bild presentera en religion. Det leder till att vissa urval måste göras när det gäller att

presentera en religion och enligt Niklas Ammert är det viktigt för även lärare att inneha kunskap om läromedel. De måste själva ha förmågan att avgöra vilka läroböcker som är lämpliga (Ammert 2011:17).

Dock kunde en lärobok, som *SOS. Religionsboken* betona ortodoxi på en sida medan de två andra riktningarna fick hela tre sidor var. I de flesta av läroböckerna presenteras ortodoxin i ett avsnitt tillsammans med de övriga kristna inriktningar och vid dessa tillfällen ligger fokus på själva gudstjänsten, i resten av boken nämns ortodoxin vid vissa teman i förhållande till de två andra inriktningarna. Det var endast i tre läroböcker som ortodoxin behandlades i ett eget avsnitt, i *SOS. Religion ämnesboken*, *Religion och Liv*, *Mittpunkt Religionskunskap 1*, varav två av dessa ~~som~~ utgavs efter den nya läroplanen.

I sju av läroböckerna förklaras det att kyrkan splittrades, i de flesta texterna väljer man att betona den östliga och den västliga delen. Men i *Religion här och nu. Religionskunskap A* utelämnar författarna just det och väljer att endast använda benämningen ”den grekisk-ortodoxa och romersk-katolska”. I böckerna kan man se en del olikheter i beskrivningen av splittringen då vissa läromedelsförfattare valt att ange den ortodoxa kyrkan som anledning för splittringen, eftersom den inte accepterade hur det såg ut då. Det kan ge ett intryck av att en sida var mer skyldig till splittringen än den andra. Andra är mer neutrala och framställer splittringen ”på grund av en del stridigheter angående kyrkans organisation och verksamhet”. I en av böckerna, *Religion och Liv 8* nämns ingenting om splittringen som resulterade i två olika inriktningar. Den här läroboken tillkom då efter nya läroplanen.

I majoriteten av böckerna ges det inga ingående beskrivningar av olika ortodoxa kyrkor inom ortodoxin. I en lärobok står det ingenting om specifika kyrkor inom ortodoxin men när det talas om protestantismen omnämns bakgrunden till dessa (Appelros, Hornborg, Röcklingsberg 2006). I en annan lärobok nämns serbisk, grekiska och rysk-ortodoxa kyrkan men de beskrivs alla som ”lika till traditionen” (Berlin, Ring 2003:210). I tre av läroböckerna som utgavs efter den nya läroplanen nämns den grekisk och rysk-ortodoxa kyrkan men bara i en av dem presenteras de som de största kyrkorna inom ortodoxin. Endast *Söka svar Religionskunskap kurs A & B* som är från innan nya läroplanen påpekar detta.

Det är bara två av läroböckerna, *Religion här och nu Religionskunskap A* och *Söka svar Religionskunskap kurs 1 & 2* som väljer att omnämna den koptiska eller den syrisk-ortodoxa kyrkan när det talas om kategorin ”ortodoxa kyrkor”. Dock sägs det i en av läroböckerna att de formellt inte tillhör de ortodoxa kyrkorna utan går under benämningen ”orientaliska kyrkor”. Denna lärobok trycktes innan den nya läroplanens tillkomst. I två av läroböckerna beskrivs de ortodoxa kyrkorna som ”nationella” och en av dem belyser att de alla tillhör samma familj.

Det är inte många läroböcker som lägger någon större vikt vid att relatera ortodoxin till dagens samhälle och hur det ser ut idag. När så sker är det i allmänhet bara några korta rader om just detta. Det nämns något om hur det ser ut i dagens samhälle i två av läroböckerna innan nya läroplanen samt i tre av läroböckerna som tillkom efter. I en av de böcker som utgavs innan nya läroplanen informeras det bara om att det religiösa budskapet sprids numera via internet och massmedia. I den andra boken sägs att det idag finns mer skillnader inom kyrkorna än mellan dem. Ett religiöst ortodoxt perspektiv i form av en ung syriansk kille ges också i den här boken. Eleverna får veta hur många människor som är med i någon ortodox kyrka i Sverige idag. I en av böckerna som tillkommit efter nya läroplanen finns det också fakta om antalet ortodoxa i världen och var dessa finns. I den andra boken står det bara att gudstjänster samt högtidsfiranden har sett olika ut mellan de kristna riktningarna men att de idag ser likadana ut.

Den enda boken som verkligen fokuserat på ortodoxi i förhållande till Sverige idag är *Söka svar; religionskunskap årskurs 1 och 2*. Här ges en mer specifik information i förklaringen om vilka ortodoxa kyrkor som finns idag och hur de ser ut i dagens samhälle. Det belyses att de ortodoxa och syrisk-ortodoxa kyrkorna har 215 000 anhängare i Sverige och att språket i gudstjänsterna kan variera från att antingen vara medlemmarnas språk eller svenska. Det påpekas även att ortodoxa inte firar vissa högtider samtidigt som majoriteten av Sveriges befolkning idag eftersom de följer en annan kalender. Den syrisk-ortodoxa kyrkan beskrivs som den största i Sverige idag och det sägs att den har sitt säte i staden Södertälje. Elever får veta att delar av den ortodoxa kulturen har fått bli en del av dagens kristna Sverige eftersom Sverige använder sig av ”ekumenik” där samarbete och dialoger mellan samfund sker. Det här påvisar att de nyaste versionerna är uppdaterade och att de försöker fullfölja de syften som läroplanen anger som bland annat är att analysera hur religioner påverkar och påverkas av förhållanden och utvecklingar i samhället (Skolverket).

I *Söka svar Religionskunskap kurs 1 & 2* används begreppet ”invandrarkyrkor” när den ortodoxa kyrkan beskrivs vilket ingen av de andra har. En sådan här framställning kan vara stötande för de elever som tillhör dessa kyrkor eftersom de framställs som främmande, vilket de i de flesta fall inte är. Elever som är med i dessa kyrkor kanske inte ser sig själva som ”invandrare” eftersom vissa av dem faktiskt är födda i Sverige. Samtidigt kan det här begreppet vara ett faktum för att det är så verkligheten sett ut. Dessa kyrkor har kommit till Sverige genom invandring av ortodoxa folkgrupper. Selander understryker när han talar om läroböcker att språket är en del av vår kommunikation, det här leder till att vissa ordval förmedlar specifika budskap. Om läroboksförfattaren valt att inte använda begreppet ”invandrarkyrkor”, hade texten förmedlat något helt annat. Eftersom jag följer bland annat idéhistorikern Quentin Skinners tolkningsstrategi kommer jag att utgå från att begreppet ”invandrarkyrkor” är etablerat i att de är främmande. Då han påstår att innebörden i texten ska tolkas utifrån den aktuella författarens språkanvändning, termer ska tolkas så som författaren vill att man ska och inte lägga in sin egen betydelse i dessa.

Gudstjänsten och ikoner beskrivs i alla läroböckerna som kännetecken för den ortodoxa kyrkan. Därför valde jag att använda mig av den ”ordlista” som Bergström & Boréus talade om, när jag analyserade just dessa. Ordlistan handlar om att notera vissa begrepp, ord och teman. De mest förekommande begreppen och orden var ”mystik”, ”magisk”, ”åskådare”, ”Fönster mot himlen”, ”skådespel”, ”heliga” och ”religiösa bilder”. I nästan alla böckerna beskrivs gudstjänsten som ett skådespel eller drama och symbolik är ett återkommande mönster. Gudstjänstbesökarna refereras till som ”åskådare” i vissa läroböcker, i andra används inte begreppet men en bild utav de som åskådare ges ändå då de beskrivs som passiva.

I läroboken *Mittpunkt religionskunskap* förklaras det att gudstjänstbesökarna fritt kan gå ut och in i kyrkolokalen under gudstjänstens gång. I en annan lärobok benämns de som ”de vanliga gudstjänstbesökarna”. Mystik och magi är vanligt förekommande ord i beskrivningen av den ortodoxa gudstjänsten i form av antingen direkta uttal om det eller bara genom beskrivningar som hänvisar till denna ”mystik”. ”När prästen är bakom väggen är han i himlen, när han går ut kommer han med budskap från Gud till folket i hela världen”, ”I Gudstjänsten spelar alla sinnen en stor roll; kyrkan är fylld med rökelse, vaxljus, sånger och ikoner”(Heaver, Lindberg 2007:51). Den ortodoxa gudstjänsten sägs vara den äldsta i alla läroböckerna dock väljer vissa att beskriva

det på olika sätt, ”firar som de första kristna gjorde” eller så är de mer specifika och anger årtal ”firas som för 1700 år sedan”. Men de flesta läroböckerna är noggranna med att betona att gudstjänsten ser likadan ut varje söndag och att den handlar om Jesu liv. Dock finns det en viss skillnad i hur de beskriver kyrkorummet där vissa påstår att det inte finns några sittplatser medan andra skriver att det finns vissa sittplatser för de gamla eller sjuka.

Ikonerna omtalas i samtliga böcker som ”religiösa bilder” eller ”heliga bilder”, som sitter på en vägg, en så kallad ”ikonostas”. I en av läroböcker benämns inte denna vägg som ”ikonostas”, utan den omtalas som ”en särskild vägg”. Alltså uteblir vissa begrepp som elever egentligen borde känna till vilket även läroplanen noterar som en del av det centrala innehållet. Nämligen att bli bekant med varje livsåskådningens kännetecken vilket jag anser begreppet ”ikonostas” vara en del av. Då den finns i alla ortodoxa kyrkor. Även vid beskrivningen av ikoner får man se symboliska beskrivningar, nästan alla läroböcker beskriver ikoner som ”fönster mot himlen”

I alla mina undersökta läroböcker omtalas åtminstone några ”sakrament”. Skillnaderna är att vissa väljer att ta med bara några, andra använder inte begreppet ”sakrament” när de beskrivs och vissa nämner alla sju men ger bara en förklaring till några enstaka. I de flesta av läroböckerna informeras det bara om dopet, konfirmationen eller äktenskapet. I endast två böcker, *Din tro eller min? Religionskunskap för gymnasiet, kurs 1* från år 2006 och *Mittpunkt Religionskunskap 1* från år 2012 nämns att det finns sju sakrament i katolsk och ortodox tradition. Bara den förstnämnda betonar att de kallas för ”mysterier” inom ortodoxin. Det här pekar mot att begreppet ”mysterier” håller på att försvinna eftersom ingen av de nya läroböckerna som tillkommit efter nya läroplanen använder begreppet.

I en av läroböckerna valde man som jag nämnde tidigare att utesluta begreppet ”ikonostas”. Det är tecken på att viktiga begrepp inom den ortodoxa läran försummas och annat anses vara viktigare vilket jag kommer att belysa. Fastan verkar inte vara något populärt tema i framställningen av ortodoxin, vilket är förvånande då det egentligen spelar en väldigt stor roll för många ortodoxa människor. Fastan nämns endast i två av alla mina åtta undersökta läroböcker. I en bok från innan den nya läroplanen kom till, står det att man fastar innan påsk men inga specifika beskrivningar om hur det går till ges. (Appelros, Hornborg, Röcklingsberg 2006:72–74) och i en bok efter nya läroplanen står det mer utförligt om fastetider. Det betonas att ortodoxa

fastar 40 dagar innan påsk samt avstår från kött ”särskilt på fredagar” och fastar även under adventstiden.

I de flesta av mina undersökta läroböcker fokuseras inte så mycket på kvinnor i ortodox tradition och när kvinnor nämns så framställs de som underordnade männen. I två av böckerna som tillkom innan nya läroplanen formuleras detta även i texten. I läroboken *Din tro eller min? Religionskunskap för gymnasiet, kurs 1* betonas det att kvinnor anses vara för svaga för att kunna bestämma i lärofrågor och i *SOS Religion ämnesboken* nämns det att kvinnors plats anses vara i hushållet där de tar hand om barnen. I resten av läroböckerna får eleverna en uppfattning om kvinnor som underlägsna när det förklaras att inga kvinnliga präster är tillåtna. Det går att se en märkbar förändring över tid när det kommer till kvinnor. I de nya läroböckerna är läroboksförfattarna mer försiktiga med beskrivningen av kvinnor inom ortodoxin. De uttalar sig knappt om det eller så ger de inga förklaringar till varför kvinnor inte får vara präster. Det är bara i en lärobok som en anledning ges till varför kvinnor inte får vara präster och det är att apostlarna var män. Egentligen borde det ligga mer fokus på presentation av män och kvinnor inom religion speciellt i de läroböckerna som producerats efter nya läroplanen, vilket också är ett av kraven i kursplanen för religionskunskap. Elever ska få möjlighet att skapa en förståelse för religion i relation till kön.

Om man ska utgå från bilder så är Jungfru Maria med i majoriteten av böckerna vilket kan bidra till bilden av kvinnor som viktiga inom ortodoxin. Men det är inget som nämns i böckerna utan bilderna är mer berättande så som Selander menar att de numera blivit om man jämför med tidigare (Selander 2003:189). Det är upp till eleverna att skapa en uppfattning angående dessa bilder. Som jag tidigare nämnt kan dessa bilder på Jungfru Maria även förmedla en bild av att kvinnor borde inta ”mammarollen” enligt den ortodoxa läran då hon på alla bilder håller Jesu barn i sin famn. Detta intryck hade försvunnit om läroboksförfattarna valt bilder av Jungfru Maria där hon inte bara håller Jesus i sin famn eftersom sådana tankar om hur kvinnor har en bestämd roll skulle suddas bort. Det finns alltså inget som har uppgraderats i de nya upplagorna, det är samma bild som används i alla. Jag insåg just det här när jag använde mig av ”dubbelkodning”, då jag skulle kontrollera överensstämmelsen i mina egna analyser. En upprepning av bilden på jungfru Maria med Jesus i sin famn fanns i mina anteckningar till nästan alla undersökta läroböcker. Det här är något som tidigare undersökningar har kommit fram

till(Skolverket), de nya upplagorna brister fortfarande i sin nya företeelse och förändringar borde egentligen vara tydligare. Bilderna har inte uppdateras och det finns inga större förändringar i texterna. Innehållet borde numera kunna förmedlas bättre, nämligen vara mer specifikt och religion i dagens samhälle borde reflekteras mer.

7. Sammanfattning

I läroböckerna framställs den kristna ortodoxin som främmande och svår att förstå i jämförelse med de andra riktningarna. Det läggs inte ner så stor vikt på att presentera ortodoxism utförligt utan den skildras i väldigt små avsnitt. Framställningen i alla böcker är densamma då det mest framträdande inom ortodoxin är ”mystik” och ”symbolik” med Jesu liv i centrum. Det finns inte så stora skillnader mellan de nya upplagorna och de gamla. Läroböckerna tar upp i stort sett samma saker men förklarar dessa på antingen olika sätt eller utförligare.

Med hjälp av analytiska instrument söker jag i sin följd efter, begrepp, ord och teman som är återkommande i framställningen av ortodoxi. Den tolkningsstrategi som jag använder mig utav kommer fram i min slutanalys då de råd angående kontextkännedom som Quentin Skinner belyser är till stöd. Målet är att redogöra för vilken bild eleverna får av ortodoxi i läroböcker som behandlats i det svenska utbildningssystemet i gymnasieskolan.

Tidigare forskning behandlar läroböcker och islam är ett återkommande undersökningsområde. Det visar sig att inga tidigare studier om framställningen av den kristna ortodoxin i läroböcker har genomförts. Det är en av anledningarna till att jag valt att undersöka just det. Mitt empiriska material omfattar fyra läroböcker som tillkommit innan den nya läroplanen samt fyra som tillkommit efter.

Jag kommer fram till min slutanalys genom att utföra både en ”innehållsanalys” och ”bildanalys” av gymnasie- läroböcker. Dessa böcker behandlar ämnet religion. För att få fram mina resultat använder jag mig utav två arbetssätt. Ett analysinstrument som hjälper mig att analysera texterna av Bergström & Boréus och en tolkningsstrategi av Quentin Skinner som uppmanar mig att ha vissa saker i åtanke.

8. Käll- och litteraturförteckning

Ammert, Niklas (2011). "Om läroböcker och studiet av dem" i Ammert, Niklas (red.) *Att Spegla världen. Läromedelsstudier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Appelros Erica, Eriksson Stefan, Stenqvist Catharina. 2003. *Makt och religion i könsskilda världar*. Lund: Centrum för teologi och religionsvetenskap.

Appelros Erica, Hornberg Anne Christine, Röcklingsborg Helena 2006. *Din tro eller min? Religionskunskap för gymnasiet kurs 1*. Stockholm : Natur och kultur

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur, 2, uppl.

Berlin Ingrid, Ring Börge. 2003. *SOS. Religion, Ämnesboken*. Liber. Andra upplagan

Berg Leif, Rundblom Gunilla, 2012. *Religion och Liv 8*. Fokus. Natur & Kultur

Calderon, Anders 2012. *Skolverket*

Eriksson Leif, Mattsson Flennegård Malin, Hedengren Uriel 2003. *Söka Svar. Religionskunskap Kurs A & B av Religion här och nu*. Stockholm : Liber

Gunner Göran och Halvardson Sven, 2005. *Jag behöver rötter och vingar: om assyrisk/syriansk identitet i Sverige.*: Artos & Norma

Göth Lennart, Lycken Ruter Katarina, Wirström Veronika, 2012. *Religion för gymnasiet 1*. Stockholm : Natur & Kultur

Giddens, Anthony. *Sociologi*, Polity press, Cambridge England 1993

Heaver Sandra och Lindberg Mattias. 2007. *Religion här och nu. Religionskunskap A*. Malmö : Gleerups utbildning

Härenstam Kjell. Karlstad universitet. 2006. *En granskning av hur religion/trosuppfattning framställs i ett urval av läroböcker*. Underlagsrapport till Skolverkets rapport "I enlighet med skolans värdegrund?"

Mattsson Flennegård Malin och Eriksson Leif. 2012. *Söka svar*. Stockholm : Liber

Otterbeck, J. (2004) *Vad kan man egentligen begära?* Läromedelstexter om islam i Didaktikens Forum, 1, 2004.

R Warne Randi.2011. *Introduction. Gender and the study of religion*

Selander Staffan. *Pedagogiska texter och andra artefakter för kunskap och kommunikation.* En översikt över läromedel – perspektiv och forskning. 2003

Samuelsson Jansdotter Maria, Lundberg Johanna, Borg Annika 2011. *Kön, teologi och etik.* Lund: Studentlitteratur. Stockholm: Dialogos

Tollstadius, Bengt och Öberg, Ingemar, 2011. *Religionskunskaps kurs 1 och 2.* Stockholm: Liber

Nämnden för statlig stöd till trossamfund. <http://www.sst.a.se/> Hämtad-(2014-05-06)

Calderon, Anders (2012). Hur väl överensstämmer läromedel med kursplaner och läroplaner? Skolverket .Hämtad-(2014-04-28)

<http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/didaktik/tema-laromedel/hur-val-overensstammer-laromedel-med-planer-och-laroplaner-1.181697>